

משורר ה"יש".

(קיום מתפיסתו הפיוטית של ש. טשרניחובסקי).

I

משורר עכו"ם, משורר עליו, כורע על ברך לחיים, לגבורה וליופי. מעריך את אפולו, אל-נער ורענן. אוהב את האור בכל גלוייו. ואולם בלבו שוכנת מחשבה ערה ותוססת תמיד. את זהר המצח מעיבים קמטי רעיון מפרכס, חותר ומבקש. אל תראהו שהוא מתעדן ככה לאור השמש, בתוך שפע של חיים. אל תראהו שהוא מתהלך כאח עם רבבות היצורים, הרוקמים את רקמת הוויתם רבת-הצבעים בזרועות הזיו של היום. זוהי שעת-הפסקה של הנפש, שעת שחוק ושעשועים. אך הנה ינטו הצללים. הלילה בא ומוחה את כל תמונה, סותם כל חזון. צעיף עלטה עוטף את הכל, ונפש המשורר יוצאת לעבודתה. רק אז מתנער בקרבה רטט-החזון, תסיסת הרעיון ההוגה, החוקר והמבקש.

בְּדָמִי לַיֵּל תֹּר הַדְּמָה,

יִסְבּוּנֵי דוּמָם

שְׁעֵפֵי-קֶסֶם, תְּלֹמֹת-אֲרוֹת. —

בְּקֶר יַעֲבְרוּ כְּתָמָם.

לאור היום מתפתחת המציאות. החיים מגלים את עתרת גוניהם. הצורה חוגגת את נצחונה. אכן המציאות היא רק צורת הדברים. הצורה היא רק מסוה המציאות. החיים הגלויים הם רק אפר על פני עצם הדברים. ה"יש" עצמו, ה"יש" הגדול, האדיר והכולל, מתפרץ ממצר גבולי הצורה ועובר על גדותיה. החיים אין הם החיים עצמם. צריך למצוא את החידה המתעלמת בחביונם. צריך למצא את האגדה של החיים. כי ה"אגדה", הרעיון המגולם, היא היא המציאות האמתית. ואותה יודע רק הלילה חסר-התמונה ועטוף-הערפל.

בְּשִׁעוֹת הַחֹלְמוֹת שֶׁל לַיֵּלָה,

בְּדָמָה הִרְת־הַנְּעוּצִים,

אגדות קימות וחייות,
אגדת החיים הגלויים.

II

המשורר אוהב ומתיחד עם הלילה לא מפני החדלון, כי אם מפני הקיום שבו. לא מפני שהוא מסתיר, כי אם מפני שהוא מגלה את הלוט. לא בשביל אלם הדממה, כי אם עקב ההד המפעם בתוך הדממה. כי בתוך הדממה של הלילה מתהלך הד "הלילה הקדמון". הלילה, בעל החלל הגדול הוא "רחבי-הידים", בן-חורים. מלא יפעת פראים, נאוה "כבדמת היצירה". הוא סמל התהווהו שקדם למעשה-בראשית, דמות דיוקנו של הכאוס הקדמון. בו חי עוד אותו ה"יש" הגדול בטרם התפוצץ לניצוצות ניצוצות ונדחק אל דפוסי העצמים הבודדים והרבים בתל. בו נשמע עוד סוד שיח הכחות הגדולים, קול האיתנים מקדם, בטרם היו עוד שותפים ליצירה. תחת כנף כל צל מצל, בחביון עב הענן, בערפלי הקסם של הערב, בעלטה השוממת של חורבה נעובה, — בכלם, האפולויים והדוממים, חסרי-התמונה וקפואי האלם, מתלונן בסתר ומפרכס ומתפרץ לצאת ה"יש" הקדמון אביר-העולמים.

בְּלֵיל זֶה, לַיִל אֶפְרַי, לַיִל חֲשַׁכְת־הַהוֹם,

זְרוּ לֹו סֵהר וְנִגְהוֹת,

בְּעֵנְקֵי-בִלְהוֹת מְתַנְשָׂאוֹת בְּרוֹם

שְׁטוֹת הַשְּׂדֵרָה הַגְּבוּהוֹת.

בְּלֵיל זֶה בְּאֶשׁוֹן עֲמָקֵי אֶרֶץ וְעַל

"יֵשׁ" אֲדִיר, נֶעְרָם, יִתְנַעַר

.....

בֵּין קְבֻרוֹת דּוֹר נֶכֶר אֲנִי הַתְּהַלֵּכְתִּי,

וּבְחֻבְלֵי הַקֶּסֶם נִהְדַּפְתִּי, גְּמַשְׁכְּתִי,

בְּמַעֲטָה צֵל יְגוֹן, צֵל מְאוֹת בְּשָׁנִים,

כְּאֵלוֹ הַתְּגַלָּם בּוֹ קוֹל הָאֵיתָנִים

עִם אוֹתוֹ הַ"יֵשׁ", בֶּן הַלַּיִל רַב-אוֹנִים,

מֹרְשֵׁת הַסַּעַר וְנִחַלַּת קְדֻמוֹנִים,

הַמְּפָה בְּמַסְתָּרִים וּבְחֻדְרֵי לֵב גְּבֵר.

III

ה"יש" הקדמון וקול האיתנים מפכים בחדרי הלב. האדם גם הוא הלא רק גפץ בודד הוא מן התהרובוהו, המשורר עצמו הנהו אך מזר נדה תועה באין סוף של הבריאה, כל היש וכל הנמצא, גם האדם, גם הסהר, גם המעין ההומה וגם היער אחוז-החלומות, ניצוצות הם, שבבים של הכאוס הקדמון. טשרניחובסקי כטיוטשיב הרוסי, רואה ומרגיש תמיד את הכאוס הקדמון שבטבע ובעולם. וכמו טיוטשיב הוא מרגיש אותו ביתר שאת וביתר עז בתוך אפלת הלילה. אך לו, לטשרניחובסקי, אין הלילה מלא תעלומות פחד ובלהות, אין הוא רואה בטבע כחות הרס נאבקים, והחיים אינם לפניו מחבא של רוחות רעות ומזיקים. בתהרובוהו של טשרניחובסקי שוררים ביותר הכחות המושכים ולא הכחות הדוחפים. הכאוס הרה, נושא בקרבו את הקוסמוס, מלא זרעי הרמוניה וקרבת-נפש ומשיכה פנימית. שברי הכאוס הבודדים נמשכים זה אל זה ומתגעגעים זה על זה. אחים שנתרחקו הם, אחים אשר נפרדו בשכבר הימים. לכן רב ככה המון הגעגועים בלב האדם ובכל הבריאה. לכן קרובה כה ללבנו ומובנה לאזננו שפת הטבע האלמת. הדקדומים מתלונן בעמקי הנשמה, ורגש אחוה אל כל מה שיש, וגעגועים על מה שהיה, וכליון-נפש אל כל מה שיהיה:

וּבְרִטְט הַחַיִּים הַמְּפָפִים עַל סְבִיבֵי
הַרְגֵשְׁתִּי וְאֲבִין נְאוּמָם,
וּבְסִפְרָם לְתַמָּם,
הַפְרַתִּי בְשִׁיחוֹת, שֶׁבְעֲנֹה הֵן בּוֹקְעוֹת,
הַבְרַתִּי קוֹל אֲחֵי הַקְּטָנִים,
שְׂאוֹתָם עֲזוּבָתִי זֶה רַבּוֹת בְּשָׁנִים
בְּהַפְרִיד אֶלֶּהִים בְּאַרְץ אֵיִתְנִים.

iv

אל האחים האיתנים האלה נמשך המשורר בכל לבו. כליון נפש וצמאון מיוחד לו לכל האיתן ועז וחסון אשר בעבר, בקדמות ימי עולם או במרחקי חיי האדם אשר חלפו. הלילה הקדמון, שיח-קדומים של המעין, מחצב אבנים בוטש מכבר, קברות דור נכר, ערבות מתות ושוממות — כלם, כמו אבן שואבת, מושכים אליהם את נפש המשורר. אזניו נטויות וקשובות, ובהן מתדפק תמיד הד רחוק, פליט העבר הקדמון. עיניו תמיד צופיות לאחור, — שם צללי עבר, צלמי ענק, מרחפים נגדן. האם לא „אחד מבני הנפילים, גבורי האשון“, דולק שם אחרי תאו? האם לא גולם אבן-סקיתים עומד בודד בתוך מרחבי הערבות המתות? האם לא דור נכר קם שם מקברו בתוך מעטה צל היגון, צל מאות בשנים?

העבר הוא הליכה של הזמן. וגם עליו זרוע אור-אשפים מלא רו ופלא. כמו מקסם הערפל של הליכה, כן מרחק הצללים של העבר, משהו על הכל הוד אדירים ויפעה פראית. בעבר הכל חסון, כביר ונאדר. לתוך מרחקי האלם נראים לנו אך גבורים וענקים. שם שדי, אל אלוהי כובשי כנען, ואפולו, אל דור-נפילים בארץ; שם הירקולס ושם ברכוכבא; שם „דור גדול באמונה וכביר באשמות“ ושם ברוך ממגינצה ונאקת קללתו: „ארור אתה, גוי אכזרי!“ רוח פרצים אופפת העבר; תאוות-סופה, להבות מרד ונקם קודחות שם בלבות הענקים. הכאוס, עמוס כחות אין-סוף, שופך עוד שם את כל ממשלתו, שם הוא קרוב, קים ויציב. ה„יש“ האדיר קם בכל מורא הודו. וגם פה, בצעיף-הערפל של העבר, כמו מאחורי פרגוד הליכה, הוא מגרה, מרגיז ומושך את דמיונו של המשורר „בצלצלי שיר מניקדם, באגדות-אשפים ונגינות, בערפלי הדורות נגוון – קול מושך לב אדם בחזקה“. הכאוס ממשיך את קיומו גם בזמן, והעבר, צל הכאוס הזה, לא יחדל מהיות, כי אם מוסיף להתקיים, מוסיף להתגלות:

יְנוּחַ הָעֶבֶר אֶת שְׁנָתוֹ בְּקִבְרוֹת עֲנָקִים, לֹא חָצַב
אֶךְ בְּלִילוֹת שְׁחֹרִים וְנוֹגִים... נִדְמָה, אֲגָדוֹת הַקְּדוּמִים
מַצְלִיחַ בְּשֵׁר וְדָם וְהַגֵּן מִתְעוֹרְרוֹת לְתִתְּהָ,
וְקָמוּ אֲנָשִׁים חֲסָנִים מִמַּחְמַת הַבְּמוֹת הַנוֹגוֹת
לְרֵאוֹת בְּעוֹלָם הַחַי, וְעִינֵיהֶם גְּדוֹלוֹת וְתַמְהוֹת...

V

חיי העבר הם יותר מחיים: הם אגדת החיים. בהם מפעמת יותר ונשמעת יותר נשמת הזמן, צלצול שלשלת הקיום. לא העבר הוא העיקר למשורר, כמו שהליכה כשהוא לעצמו אינו עיקר. שניהם הם רק אמצעי תפיסה למשורר לתפוס את מהות הדברים. כדרך ההפשטה בהגיון, הבאה לבטל את כל מה שהוא ארעי, מקרי, תנאי, בכדי לתפוס את העצם, את המוחלט, את אשר מחוץ לתנאים. הליכה מטשטש את תחומי הצורה והולך ומקיף את כל חלל המקום. העבר בולע לתוכו את כל מה שהיה, את כל החליפות והתמורות, ומגלה את התהום הערומה של הזמן. שניהם אך בחינת אבסטרקציה הם בשביל דמיונו של המשורר. שניהם נחוצים לו למען ייטיב לראות, לתפוס ולהרגיש את סוד העולם. מזוין בקנה-חזות זה, באספקלריה כפולה זו, ישקיף עד למרחוק, יראה עד לעומק ההווה, יתפוס את הכחות הפועלים בה, את הפרוצסים המתחוללים בקרבה. העולם הוא רק הופעת רגע. המציאות היא אך התגלות של פרוצס הולך ונמשך. מערכת היקום אינה סוף מעשה, השלמת הכאוס. ההרמוניה הנה רק לבוש רגעי של התהו ובהו. הכאוס עצמו הוא נצחי, הולך ומתגלה, הולך ויוצר קוסמוסים חדשים והרמוניות חדשות. ה„יש“ איננו מתבטא ב„היה“, הוא איננו גם „הוה“, הוא הנהו רק – מת הוה. לפני עיני המשורר עומד תמיד „חלום של עולמות מת הוים“. כחות היצירה הומים ותוססים תמיד, משנים את

הצורות, מחליפים את הזמנים, מוחים את הגבולים, בחליפות עתים יש שעבר
 חי עודנו, ונגש יום ביום כצל בעקב האור". באביב - "נגע גבול שירי אשתקד
 בזרע בול". בגרעינים - "לשד חיי עולם, חיי עד". באדמה - "דורות דשא
 ושבטי חי, חיי מחר, פגרי תמול". הים - "נושא בעול של הריון ולידת עד"
 לידת עד - זהו סוד היקום. הכליון עצמו הוא בטוי היצירה והלידה שאינה
 פוסקת. והמשורר גם הוא, אחד מ"נפצי התהו ובהו ושבריו", נושא בלבבו
 משאת-נפש זו של כליון וחיים, חולם לו -

עוֹלָם הַתְּמִיךְ בְּלֵי חַת לְכַלְיוֹן,
 לְהַיּוֹת, בְּהַשְׁנוֹת הַדְּמוּת וְהַיָּמִים,
 חוֹט אֶתְד בְּרֶשֶׁת כָּל כַּחוֹת עוֹלָמִים,
 רוֹקְמִים בְּגֵלוֹי וְאוֹרְגִים בְּסֶטֶר
 חֵידַת הַחַיִּים, לְצַד לֹא תִפְתָּר.

VI

בפרוצס זה של ה'התהוות נבלעים בנעימה ומוצאים את פתרונם הנגודים
 שבחידת החיים. העבר חי בתוך ההווה, בתוך היש', כרשף גלום באבן שש".
 הכליון מתחדש בלידה, הכאוס מוצא גלגולו בקוסמוס. אין אלה נגודים כלל, כי
 אם מצבים שונים של היש': הסטיקה והדינמיקה שלו. היצירה
 המתמדת, ההתהוות, הולכת ומתגלמת, הולכת ויוצרת צורות, ובצורות אלה
 תסיסתה מתגבשת, נחכת ונטבעת כמתכת בתוך הדפוס, מוצאת מנוחת-שלום
 והרמוניה, ואולם יסוד התסיסה לא נגמר. האנרגיה היצירית מוסיפה לחתור
 חתירותיה. המסוה הקפוא של ההרמוניה הגלויה רק מסתיר מן העין את
 המשיכות והדחיפות, את ההרס והבנין, את הכליון והלידה אשר בפנים העצם.
 היום הוא סמל הסטיקה של החיים, תמונתם הגלויה ועומדת, בטוים
 השלו וההרמוני. האיתנים נתפרדו, הספיקטרה של ההווה נתפוצצה לניצוצות
 צבעיה השונים, היש' הגדול והכולל התכווץ והתכנס לתוך רבבות הוויות
 קטנות, יצורים מגוונים, מיקרוקוסמים שלמים, עולמות בודדים לעצמם. עין
 המשורר רואה את כלם וסופגת את שפעם המנומרת עולם ועולם לחוד,
 יציר ויציר לברו.

אז ימלא שְׁדָה קָסֵם, הָאֲדָמָה - רְגֵשׁ חַי,
 מִן אֶפְקֵי הַגֵּיאִוֹת וְעַד הַנְּצָה שֶׁבְּגֵיא.
 מִנִּי בְטֵן הָאֲדָמָה יֵצֵל מַחְנָה צִי צִי-בָר,
 שִׁינֵי-תְכֵלֶת אֵט יִפְתָּחָה צִיץ, זְכָרֵי-נִי שֶׁבְּפָר;
 הַפַּעַמּוֹנִית שְׁחֹק עַל שְׁפָתָהּ, בְּמִשְׁעוֹל דְּרָכִים וּבְגֵיא,

תחת ברכת שמש יכוף „שן-הַאֲרִיָּה” ראש-פּוֹלֵי
 ובגשמת שמש יאֲדָמוּ פְּנֵי הַגֶּזֶר מִלְּאִים הֵן,
 וְכַפְלֵהּ בַעֲדֵי-צַחַר הַדָּבָר בְּנִים יַעֲמְדוּ כֵן.
 הַעֲפֹרֹנִי יִשְׁכִּים, יִדְאָה עַל אֲבֹרֹתָיו מִלְּאֹת טַל,
 וּבְעֵלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ תֵּאָדִים, בּוֹשָׁה הִיא כִּי אַחֲרָה קוּם
 וּבְמַגִּיבוֹת יִקְדְּמוּהָ סִיס־הַגִּיא וְהַדְרֹר הַחוּם
 וּבְהַשְׁמַע קוֹל הַשִּׁירָה הַמִּתְהַלֵּף עַל-פְּנֵי חוּץ,
 בָּא הַרְמֵשׁ מְנִי כְלִיֹּת הַאֲדָמָה וְהַצְרוּץ,
 קָהֵל תּוֹלְעִים וּבְנֵי-תוֹלְעֵ, חִסִּיל, עֵשׂ וְצַפְרֵת-גֶּזֶן
 פְּרָחִים חִים, צִיצִים עֲפִים— זְבוּבֵי-רִקְמָה מַצֵּת לָצֵת.

המון עולמות, וכל אחד וכחות-ההוויה שלו, כל אחד ושאיפתו לחיים, להתגלות מתוך פריחה ושגשוג, מתוך רמישה ותנועה, מתוך ריח וצבע, יפעה והמית-סתר. שלמות וזרמוניה בכל אחד ואחד, שלום ואחוה בין כלם יחד. וכמו מנוחת-שלום היא חותמה של הטבע, קפאון-שלום הוא סוד הבריאה. אך באמת אין בטבע „רגעי שנת וחלומות ימתקו”, כי אם „רגש וסערות-קרב”, — דינמיקה נאדרה ורבת-עו. והלילה הוא-ראי דינמיקה זו. וכנסות היום, בהפרש כנף הדמדומים והערפל של הלילה, ונשמעה וצלצלה או יותר שפה זו של תנועה, חתירה, חסיסת היצירה, או ינוע בעז יתר, מלא געגועים ושאיפות-סערה גם לבו של המשורר

VII

לאן? אנה מושכים הגעגועים את לבו המתגעש של המשורר? המשורר עצמו מתקשה בחידה זו. והד לבו עונה לו מן הסערה:

„לָאֵן, לָאֵן?” — אֵל אֲשֶׁר יֵשׁ
 קוֹל קוֹרָא לָךְ: צֵלָה וְרֵשׁ!
 מְקוֹם צוּקֵי-צוּר שֵׁם נוֹשְׁקִים תְּהוּם,
 וּגְבוּלוֹת אֵין לְתֵהוּמוֹת רוּם,
 מְקוֹם יִתְר־אוֹר לְאוֹר־הַיּוֹם
 וְלַיְלֵהָ יִלְיִן בְּנִצְרוֹת־דָּם.
 וְאֵל תַּעֲמֹד שָׁם, כִּי לָךְ בְּקֶדֶם
 אֵי קִדְּשֵׁי אֵל וְהִיכְלוֹ אֵשׁ.

ומחוך עב־הענן, מחוך שואת הסערה, הוא שומע גם כן את הקריאה
הזאת :

לָךְ נִכְחַךְ אַתָּה, אִם עֲטֹרוֹת קִיטָרִים
מִנֵּת הַבֶּלֶךְ אוֹ יִלְקוּט שֶׁל רוֹעֵה-עֲדָרִים.
„וְהִדְרֶךְ מֵה לָּךְ?” – אִישׁ כִּי יִשְׁאַל – עֲנֵהוּ
הֵן אֲנִי אֶלֶּהִי אֲנִי מִבְּקֵשׁ אִי־הוּא.

האפיקורס העליו באמת מלא סריוזיות רליגיוזית עמוקה. הלב המסתער מבקש אלהים. השאיפה אל „ישׁ אדיר, ההתרפקות על מקור הקדומים – הלא בזה צפון סוד הרגש הדתי. במשורר מפרכסת בכל עז שאיפה לאלהות, חשוקה להקדיש ולהעריץ, דבוקה וצמאון לדבר אלהים, הוא תמיד מבקש, תועה ומבקש, ונכון בכל רגע להדבק באל הגדול והנשגב, אשר יפגש על דרכו ואשר ישבור את צמאון־נפשו. הנה הוא כורע לנכח פסלו של אפולו; הנה הוא מקשיב בהמית לב מתפעם לשיר עשתורת ובל; והנה הוא נספח על עדת בנות־ציון המבכות את התמוז. ואולם גם כל האלים האלה, המושלים רק בצד אחד של ההויה, אינם נותנים את המנוחה הרצויה לנפשו. הוא שואף ומבקש את ה„ישׁ האדיר, את האל הכולל. והוא מזרז תמיד את עצמו לשוב ולבקש, השכם ובקש את האלהים: „אל תעמוד שם, כי לך בקש, אי קדשי אל”. והמשורר, נראה, מוצא סוף־סוף את האלהים אשר בקש. אל גדול ונאדר הוא, אולם קרוב ומשפיל לשבת.

וְכִי תִשְׁאַלְנוּ לִי לְאֱלֹהִים אֲלֵהִי:
„אִיפֹה הוּא וְנִצְבְּדָנוּ בְּרַגְלֵנוּ?”
– פֹּה בְּאֶרֶץ גַּם הוּא וְשָׁמַיִם לֹא לוֹ –
וְהָאֶרֶץ לְאָדָם נְתָנָה.
אֵילָן נָאֵה, נִיר נָאֵה – דְּמוֹת צִלְמוֹ גַּם בָּם,
וְעַל כֹּל הַר גְּבוּהַ יִתְעַלֵּם;
מִקוֹם בּוֹ רָגַשׁ הַחַיִּים, בְּשָׁר וְדָם,
בְּצוּמַח וּבְדוֹמָם יִתְגַּלֵּם.

האל זהו הכאוס היוצר, אביר־הבריאה, מקור כחות ההויה, הוא איננו שוכן במרומים, איננו עומד מעל לחיים, כי אם מתגלם בתוכם: בצומה ובדומם, באילה ובצב, בשיח ועב הרח־דעמים. כל יציר, כל רמש ופרח, כל גל וקרן – ניצוצות של אלהות הם.

VIII

את הניצוצות האלה סופגת נפשו של המשורר באהבה וחבה רכה, השפע שבטבע, הרבוי של חזיונותיה מוצאים בטוי בהיר בצבעי מכחולו, אכן עוד יותר תופס המשורר את האחדות של הטבע. יותר משאנו רואים אצלי ציורי טבע נבדלים, תמונות וצורות בודדות אנו רואים את הטבע כלה, את הבריאה בכללה. אין הטבע בשבילו בכלל אוביקט של הסתכלות, כי הוא איננו עומד מחוץ לטבע, כי אם חי בתוכו, מתמוג בקרבה בתור אחד מחלקיה, אטם בתוך אטמיה. „אני ציץ בר” – מכריז ומודיע המשורר. „אני אה לסערה, לסלעים וליערים” – הוא שב ומעיד על עצמו. המעין גם הוא הנהו קרובו, והמשורר שומע ומבין את שפתו.

והתפיסה הרליגיוזית של המשורר מקבלת תרי אנפין, שניות מיוחדות. היא הולכת ועוברת חליפות מפנתיאיסמוס פיוטי למונתיאיסמוס מתלהב, פנתיאיסטית היא אותה הטבע המגלמת בחזיונותיה את כחות ההויה הרבים. פנתיאיסטית היא בהרמוניה המקפת ומאחדת את שלל צבעי הבריאה השופעת אך ברגעי הסער והקרב, כהסתער נפש המשורר מתוך טופת געגועים, לבו מתפרץ ושואף אל ה"יש" הגדול, הכביר והיחיד. ומאחורי הקוסמוס הפנתיאיסטי, המגולם, היצור, קם ומופיע הכאוס המונותיאיסטי, המהוה, היוצר, הפועל ובעל התנועה. ואולם בעצם הרגשותו את הטבע נשאר ומפעם תמיד רגש דתי. שירתו היא שירת ההערצה, אשר תכנה הוא – האלהה הטבע.

IX

וחיי האדם גם הם, כמו הטבע, „רגעי שנת” שוררים בהם בעת ובעונה אחת עם „סערות הקרב”. הרמוניה רכה ושאננה מרחפת ממעל ומשבר של דרמה נסתרה חודר ומוזעזע מבפנים. התהוות טמירה נארגת בתוך הדממה הנקפאה. והמשורר גם פה עובר חליפות מהסתכלות שלווה לרגשנות פנימית, מרפרוף רך ומתון להתעמקות לירית.

מתוך המוג ההרמוני הנה נולד החן המיוחד הנסוך על פני האידיליות של טשרניחובסקי. שלווה אפית, המכנסת ומסותרת את הנפש תחת חביון כנפיה, מאוחדת כאן עם נפשיות ערה, חרדה ופתוחה לקראת הזעזועים החשאיים שבחיים. החוטים המיוחדים, הרוקמים את מסכת הארג הפיוטי של המשורר, שבים ועוברים פה לנגד עינינו. המשורר שב ומגלה לפנינו את מוטיביו היסודיים, מושגיו ונטיותיו הפיוטיות, וחורזם למחרוזת פנינים שלמה וכלולה.

הסטייקה של החיים שנקפאו – היא הנה השתי, מסכת-היסוד של רוב האידיליות. חיים פטריארכליים, פשטות כפרית, איזו עירה בודדה ופרושה מן העולם, או כפר תועה ונשכח בתוך מרחב אין-סוף של הערבה. סביבה מוצקה ועומדת נצחים, ומדות וארחות-חיים, שהם נחלת דורי-דורות. גם ספלה-הנחשת פה הוא עתיק, כבד משקל ומוצק, דורון ישן מאינו דודה ע"ה. גם מחיר הכובע

הוא, מחיר נקבע מן הוא ועד העולם; ; ושכחי־זמן וחליפות־חיים שם חיי דור חולף, נוצרים, מסורות־קדומים – פרחים, עוד נטעו הסבות. וממעל מרחפת בת הצחוק של־זיו היום, לאורו הבהיר מפרכת כל הקלידוסקופה הרגילה של המשורר, שפעה מנומרת של ציצים וירקות, יתושים ותסילים, חתולים וכלבים, תרגולים וצפרים עם העפרוני, ותיקו של בקר, בראש. והרמוניה שוקטה אופפת את הכל, שלווה חולמת, דומית בית־מקדש ששמש.

אכן אל תוך שלות־המנוחה הקופאה מתפרצים וחודרים רוחות נוגים של געועים נעלמים. כנשפי חרפים חשאים רועד ומפרכס לו נים של עצבות קדושה וצנועה. והערבה גם היא – רוח של תוגה חרישית מרחפת על פני הערבה, שירת יגוֹן־העולם, עמוקה, אלמת ומרה, שיחות עולמות שהיו. תעלומות הימים הבאים, על קצה גבול האמת והאגדה עומדת הערבה, ועל פניה מרחפים צלמי־ענק של העבר הרחוק. פרסים פה נלחמו עם הסקתים, אחריהם יודו משפחות הפטשניגים ובני הפולוכצים לשבטיהם. והחיים של האדם גם הם, תסיסת יצירה וחליפות מוועות בסתר את אשיותיהם המוצקות. מסביב לזקנים וקנות, גבורי האידיאליות, שוקקות חברות של ילדים, בריות חדשות, ריז'לה תלמידת הגימוניה, חנא העשוי לבל־יחת, ולולה מפריח היונים וכ'. אצל הצאינה וראינה שבארון־הספרים עומדת, טרפה מסולה של פושקין.

דָּבָר נַעֲשֶׂה בְּעוֹלָם מְרוֹמָם וְנִשְׁגָּב וְאֲדִיר,

קדוֹשׁ וְחָבִיב מְאֹד, אֵךְ חֶדֶשׁ, חֶדֶשׁ לְגִמְרִי.

וְנוֹרָא הֶחֱדָשׁ הַזֶּה: מִי יוֹדֵעַ מֵה בְּרוּךְ בְּעֵקְבוֹ?

וְיִשָּׁן – הַיִּשָּׁן, אֶהָה, מִט לְנַפּוֹל לְפָנַי הֶחֱדָשׁ!

עוֹדוּ מִתְקַיֵּם מְצַט קֵט... וְהוֹלְכוֹת הַחֲתִירוֹת וְרִחְבוֹת

פֶּתַח הָעֵבֶר הַמֵּט, וְרִבִּים הַבְּקִיעִים וְהַפְּרָצִים

לְמַרְאֵה צִיִּנִים הַכֹּל כְּאֶשֶׁר הָיָה לְעוֹלָמִים.

ההתהוות אורגת בסתר. רוח־פרצים חשאית באה ומרגזת את השקט האידילי. יד של משבר אורבת ונטויה אל האהלים הנשכחים. דרמות חרישיות מתגנבות ונוסכות טפה של מרה בכוס השלום והבטחה. וקילו של המשורר נעשה נוגה ורך עד מאד, גפשי ומלא השתתפות.

X

השתתפות, קורבה פנימית לאוביקט של יצירתו, חודרת את כל שירתו של המשורר. היא טובעת את חותמה לא רק בתוכן, אך גם בצורה, באורגניזציה החיצונית של שירו. משורר זה, שהוא אח וחבר לאיתני הטבע, מדבר בשפתם של אחיו הצומחים, סופג ומגלה את המית קולם של חבריו הדוממים. יש שהמשורר הוא פרח ולשונו היא שפת הפרחים.

אָנִי צִיץ-בָּר וּנְשִׁיקוֹת־חַם.
 מְרַעֲפוֹת עָלַי טָל,
 חֲלוּמוֹת-זָהָב פָּרְחוּ לִי
 בְּגִיל וּבְנֶגְהָגֵל.

חֲלוּמוֹת הָעֶבֶר סְבוּגִי,
 וְזַכְרֵי אֲזוּכְכֶם — וְאַתְמָה כְּנִיר
 קֶסֶמִי תַעֲלֹמוֹת וְרַקְמוֹת הַשִּׁיר
 בְּלִבִּי עֲלִיתֶם וּפְרַחְתֶּם.

ויש שבו מטעם הסוד הקולי שבטבע. שיריו הם, חזיונות ומנגינות.
 בשירה יש מלחש התנועה ומן ההמיה המסתרית של הגל המפכה. שיר ומעין
 גרדפים תמיד. השיר נתן, שירת אהבה תקרה. והלילה עצמו, החביב
 ביותר על המשורר, אוחז החלל הגדול והריק של הכאוס. הלילה עצמו תפס
 בדמיונו של המשורר מתוך המוסיקה הדוממת של האופל, מלאה קולות
 אוריריים, הברות צלילות, לחשים מרפרפים, אליטרציות קוסמות.

לִיָּה... לִיָּה... לִי-אֲלֵיָּים,
 לָא כּוֹכֵב, לָא אֲזוֹת —
 שְׂרִידֵי שְׁעָרִים, שְׂרֵי אֲשֵׁרוֹת,
 עֲצִים עָרִים פּוֹרְשֵׁי פֹארוֹת —

צִלְלִים צְפִים, צִלְלִים צוֹלְלִים
 חוֹלְפִים חָרַשׁ פֶּתַנְשִׁמוֹת —

וחליפות הנגודים שבהווה, הפכי השנת והקרב גם הם שופכים את
 ממשלתם על מערכתו הפיוטית של שירתו. הם יוצרים את מתינותו ההרמונית
 יאת רגשותו הסוערת; את המית מנגינותיו הרכות לפני כל פרח ורמש, ואת
 עוזו חרוזיו המתרוצצים בשעת שאיפה אל כחות-האיתנים בבריאה; את עדנת
 ציוריו הבהירים ביום ואת ערפלי-הגעגועים בהרהורי הערב ובנוקטורנות; את
 הנעימה המוסיקלית של מליו ואת הנורות הפראית בצרופיהן; את חליפות
 התרוזים הנקביים והזכריים, אלה הנוטפים כרביי-בקר והללו הנתכים כפתי-חברד.
 ועל כלם הרמוניה שקטה ורבת חן, התרכנות בעלת מדה וקצב, שווי
 משקל פנימי מתמיד ועומד. איוו טריוזיות מיוחדת נסוכה עליו גם ברגעי חדות-
 הנפש. הוא עליו, אך ענו. היופי שלו אינו מגרה, אינו מרגיז, כי אם מלא זיו
 בהיר וצוחק. תאותו רבת-רגש, אך שומרת תום. אהבתו עליות-הנוער עלוטה

רוך וענות-חן. הליריסמוס שלו אינו יוצאני, קולני, אינו פותח את כל שערי נפשו. הוא מגלה לנו אך טפח טפח של עולמו הפנימי, ובצניעות רכה וזהירה תוא משתף אותנו בפנתו החבויה, איזו הצטמצמות יפה שורה בהשתפכות נפשו בשירו.

XI

ואשריהו ויישר כחו של המשורר שלא היה נביא ושופט, מוכיח מטיף לעם ומקונן לאומה.

לא בא אלינו בטענות, לא נתן עלינו בקולו, לא קרע לפנינו סגור ופצעי, לא דפק על דלתותינו ולא דרש ממנו תשומת-לב והקשבה לדבריו. ויהי ההפך, כי ירא ממרגל חרש, המקשיב בסתר בהשתפכו בהיק שירתו, והיה בהגלות ברבים חלומו ונער חצנו ממנו :

בְּגִינֹת־גִּיל עַל גַּי כָּתַב

חֲלֹמִי כְּבָר לֹא לִי הוּא...

לא אלינו ולא באזנינו נשא את דבריו, ושירו היה רק הד פעמיו בלכתו אטום תועה וערער, בתוך חלל העולם. הד העולם עצמו היה שירו, שירת ה"יש" ההוה והמתהוה, אשר בהיות החשכה והגיח הלילה מתוך התהו-ובהו והתפעכ אז ההד והעיר רטט טמיר בנפש.

היה בהיותו אז הולם בהקיץ, ורעד גם לבנו ללחש ולומו והקשבנו לו, אף אם לא קראנו ואם לא דפק על דלתינו, הקשב והאזן ברצון ותודה. אשריהו ויישר כחו של משורר.

